

Eğitim

Yüksek İslâm Enstitülerinde SEMİNER ÇALIŞMALARI

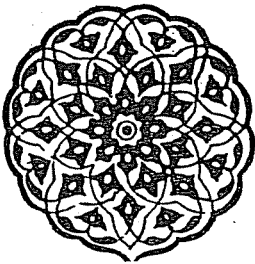
Yaşar ÇAĞLAYAN
Konya Yük. İslâm Enst.
Müdürü

ÜKSEK İslâm Enstitülerinin yeni yönetmeliği gereğince ilk kez 1972-1973 öğretim yılından itibaren başlamak üzere seminer çalışmalarının yapılması yeni müfredata girmiş bulunmaktadır. «Yüksek İslâm Enstitülerinin dini ve islâmî konularda çevresinin araştırma merkezi olma ilkesine uygun olarak,» çağdaş ilim anlayışı ve görüşünü kavramış» elemanlar yetiştirilmesine yardım edecek çalışmaların başında seminerler gelmektedir.

Öğrencinin serbest seçme kabiliyetine göre düzenlenmesi öngörülen seminer çalışmaları fen ve teknik bilimlerin laboratuvar çalışmalarının yerini tutacak, bir bakıma sosyal bilimlerin laboratuvar çalışmalarıdır. Şüphesiz müteahhasıs eleman yetiştirme amacıyla hareket eden üniversitelerde uygulanan seminer çalışmaları ile «öğretmen ve dinî meslek adamı» yetiştirilmesi plânlanan Yüksek İslâm Enstitülerinin bu çalışmaları bazı farklılıklar gösterecektir. Ancak bilimsel bilgi ve becerisini kazandırması bakımından birlik göstermesi zorunluluğu da vardır. Çünkü: araştırma metotlarının ilmin usulü ve sistemlerinin dışında olması düşünülemez. Zaten Enstitüdeki seminerler öğrencilere «... belli konularda araştırma yapabilme yeteneğini kazandırmak amacı ile» konulmuştur. Böyle olunca da derslerin tamamlanması ya da genişletilmesi mahiyetinde bir çalışma olmayıp, doğrudan doğruya araştırma zihniyetinin kazandırılmasına hizmet edecek çalışmalar olarak ortaya çıkar. Bu espriden uzaklaşıldığı takdirde seminer çalışmalarının anlamının kalmıyacağı açıktır.

Bununla birlikte seminer konusu olan dersle seminer çalışması birlikte yürütülecektir. Meselâ, üniversite öğretim görevlisi dersinde Avrupa tarihi konularını okuttuğu halde seminer konularını Osmanlı tarihinden seçebilmektedir. Enstitülerde ders müfredat programıyla seminer konusunun paralellığının kurulması gerekecektir. Bu aslında araştırma

zihniyetinde birlik sağlama ve hem de ders tekniği bakımından yerinde olacaktır. Kaldı ki Enstitülerde seminer çalışmalarını öğretim görevlisine değil derse bağlıdır. Yani: her öğretim görevlisinin serbest seminer açması söz konusu olmayıp dersler için seminerler düzenlemektedir. Bu bakımdan üniversitelerden farklı bir çalışma ortamı kurulacaktır.

1-13 dersin çeşit bakımından fazlalığının yanında derslerin daha çok hafızaya dayanmaları, öğrencinin yeni bilgi ve beceri kazanmak için seminerlerden azamî istifade etmesiyle mümkün olacaktır. Bu çalışmalar yani bilgi edinmenin yollarını öğretmekte fayda sağlayacaktır. Ayrıca derslerin kazandığı komprime bilgiler arasında köprü kurmasında seminerlerin başarıyla yürütülmesi öğrenciye verebilir.

Ders çalışmalarının hepsi müfredat programlarına bağlandığı, hatta bu programlar iyice detaylandırıldığı halde, seminer çalışmalarının bu çekilde programlaştırılması ve açıklanması imkânsızdır. Böyle olunca da yeni uygulanan bu konuda farklı biçim ve alışkanlıkların doğması, asıl amacın gözden koryolarak teferruata saptanması, hatta ders tekrarı mahiyetine dönmesi kaygularıyla bazı noktalara dikkatin çeşilmesi yerinde olacaktır.

I — ÖN SEMİNER (PROSEMİNER) ÇALIŞMALARI :

Enstitü II. sınıfına gelen öğrenci henüz bilimsel çalışma metodlarını tamnamakta, araştırma yollarını bilmemektedir. Daha alt sınıflarda daha çok hafızaya yüklenen derslerin varlığı, çevre ve okul şartları öğrencinin bilim metodlarını tanımasını sağlamadığı bir gerçek olduğundan önseminer çalışmaları yapılması zorunlu görülmektedir. Önseminerler yapılmadan öğrenciye araştırma konusu verilirse beklenen amaç gerçekleşmediği gibi, öğrencinin moral çöküntüsüne uğratılması ve başarısızlığa düşmesi söz konusu olacaktır. Önseminerlerde verilmesi gerektiğini kısaca şöyle tophyabiliriz:

A — Önce dersin metodoloji açısından incelenmesi gerekecektir. Dersin mahiyeti, konusu, karakteri, tarihçesi, amacı, diğer bilimlerle bağlantısı, faydaları, bilimsel felsefesi belirtilir. Dersle ilgili ana konular, bibliyografyalar verilir. Geniş anlamıyla dersin felsefesi yapılmalıdır. Gerçi ana derslerde konular işlenmektedir, ancak bağımsız konuların işlenmesi dersin mahiyetini belirtmeye yetmeyecektir. Kaldı ki zaten konular çok olduğundan ancak bunların tamamlanmasına uğraşan öğretmen o ders hakkında ayrı bir metodoloji yapamaktadır. Bu eksiklik seminer konusu olarak seçen öğrenci tarafından hissedilecektir.

B — Dersin mahiyeti, dersin durumuna göre, belirtildikten sonra bilimsel çalışmaların nasıl yapılması hakkında basit örneklemelerle genel esasların verilmesine geçilebilecektir. Bilimsel araştırmalarda uyulması gerekli olan sıra izah edilir. Şöyle ki:

- Konu seçimi,
- Geçici çalışma planı,
- Kaynakların tesbiti,
- Kaynaklardan not alma (meselâ fişleme),
- Fişlerin tasnifi,
- Çalışmaların sonuçlandırılması ve yazılmasının nasıl yapılması genel hatlarıyla belirtilmelidir.

Seminer konuları, seminer yönetici öğretim görevlisi tarafından tesbit edilip seminere katılan öğrencilerin serbest seçimine bırakılmalıdır. Ancak Öğretmen tesbitte bulunurken öğrencilerin ileri sürdüğü orijinal konular olursa bunları da dikkate alınmalıdır. Önseminer çalışmalarında, konu seçiminde dikkat edilecek esaslar kavratılmalı ve seçilen konularda bu esasları kapsamalıdır. Meselâ: Orijinal olmayan, çok yetkili kişiler tarafından incelenmiş ve aydınlatılmış konular seçilirse, öğrencinin terkip ve araştırma kabiliyeti geliştirilecek yerde ya yanlış saptanmasına ya da körelmesine yol açabilir. Öğrencinin inceleme konusu seçerken öncelikle bu konunun bir ihtiyaca cevap verecek bir konu olması alışkanlığı kazanmasına yardımcı olunmalıdır. Konu seçiminin üzerinde hassasiyetle durulması gerektiği benimsetilmelidir.

Çalışmaya başlarken geçici bir plan yapılması, hipotezin ortaya konması, hatta çalışma zamanının ayrıntılı olarak tesbitinin gerektiği kavratılmalıdır. Çalışmanın amacı çizilmez, kapsamı belirtilmezse yani planlanmazsa, hedefe varma imkânı da zayıf olacaktır. Yapılan iş bilimsel çalışmaktan çıkıp, tesadüflere bağlı, tezsiz bir çalışma olmaktan kurtulamayacaktır.

Kaynak tesbiti işi ise, geniş bir kaynak bilgisini ihtiva ettiğinden, belki çalışmanın en zor kısmını teşkil eder. İnceleme yapılan bilim dalının konusunun icabettirdiği kaynakları öğrencinin tesbit etmesinin yolları üzerinde uzun uzun durulmalıdır. Kaynak eserlerle, ikinci, üçüncü elden eserlerin farkları, kaynak eserlerin nasıl tenkid edilmeleri gerektiği, iç ve dış tenkidin ne olduğu ve nasıl yapıldığı, eğer varsa tenkidî bir biçimde basılmış eserlerle öğrenciyi karşı karşıya getirerek bibliyografya tesbitindeki esasların belirtilmesi ve kavratılması bilimsel çalışmaya hazırlanan öğrencilere en iyi bir biçimde verilmelidir. Özellikle enstitülerin sahasına giren konularda bu hususa gereken titizlik gösterilmezse menkabeler ve rivayetler gerçek birer olaymış gibi çalışmalara girmiş olur. Dinin esaslarıyla bid'atları, örfî değeri olan hükümleri birbirine karıştırmaktan kurtulmaz. Bibliyografyaya alınacak eserlerin, 1. kaynak eserleri, 2. umumî mahiyette eserler, 3. özet tetkikler sırasına uygun olarak nasıl düzenleneceği de bu arada belirtilmelidir. Popüler mahiyette ki eserlerin bu çalışmalarda öğrencileri etki altında bırakmaları ihtimaline karşı Öğretmen hassas bulunmalı ve metin tenkidî usüllerinin kavratılması muhakkak gerçekleştirilmelidir.

Kaynaklardan not alınmasının çeşitli yolları vardır: Fişleme, ayrı ayrı defterlere not alma, özet-

leme v.s. gibi şüphesiz en kullanışlı olanı fiş usulüdür. Ancak fiş usulünün iyi bilinip kullanılması gerekir. Fişlenen kaynaklar araştırmacının elinin altında kısa notlar alınması, fişe eserin sahife numarasının kaydedilmesi yeterli olabilir. Kaynaklar devamlı el altında bulundurulmayacak durumda ise fişlere özetlemeler yaparak, aynen alınan cümlelerin tırnak içerisinde gösterilmesi ve hemen tırnağın yanına sahife numarasının yazılması yerinde olacaktır. Hatta vekayinamelerin yazma sahifelerden gerekli olanlarsa, vakıf name, arşiv vesikaları, kitabe ve nüvizmatik eserler gibi kaynaklar araştırmada kullanılıyorsa fotoğraflarının alınması, mümkün olmazsa aynen kopye edilmelerinin yerinde olacağı, okunmayan, yanlış okunması muhtemel olan, tahmin edilen kelime ve anlamın usulüne uygun belirtilmesi gerektiği, uydurma bir anlam verilmemesi lüzumu konuları öğrenciye kavratılmalıdır.

Fişlerin geçici plâna göre ortaya çıkan duruma göre yeni bir plânın yapılması, gerekebilir. Aydınlatılmayan, muğlak kalan hususlar varsa o hususların yeniden fişlenmesi, başka çalışmalar yapılması ihtiyacı doğabilir. Bunlar tamamlanmadan yazma işine geçilmemelidir. Fişlerin madde, bölüm başlıklarına göre plânlandığı gibi tasnifi yapılmalıdır.

Yazarken made ve bölüm başlıklarının nasıl konulacağı, dip notlarının nasıl kısaltılacağı dip notuna alınacak fişlerle eseri kurarken alınacak malumatın ilişkisinin kavratılması, dil ve ifade birliği, başka araştırmacıya ait fikirler alınırken yapılacak işaretlemeler gibi genel bilgiler verilmelidir. Hazırlanacak araştırmacının:

1. İçindekiler, 2. Önsöz, 3. Giriş (gerekli ise), 4. Bibliyografya (Kaynak eserler, genel mahiyetteki eserler, ansiklopediler, özel tetkikler şeklinde sıralanmış olarak), 5. Dizin (index), 6. Varsa resim,, fotoğraf v.s. şeklinde bir sıraya göre düzenlenmesi esasları örnek araştırmalar üzerinde şeklen öğretilmelidir.

C — Önseminer çalışmalarında konu edinilmesi gerekli olan bir diğer husus ise transkripsiyon, imlâ, işaretler ve bilimsel eserlerin nasıl yazılması hakkındaki usullerdir. Yeterli bir trsanskripsiyon alfabeti birliği bugüne kadar tam anlamıyla sağlanamamış olmakla birlikte, Enstitülerin seminer çalışmalarında en çok kullanılan yollardan (Mesele: İslâm Ansiklopedisinin kabul ettiği esasları) birini benimsemesi dahi tutarlı olacaktır. Bibliyografya düzenlenirken, özellikle yazma eserler belirtilirken ortaya çıkacak güçlükler ise Milli Kütüphanenin kabul ettiği esaslara uyularak giderilebilir. Öğrencinin bu konulardan haberdar edilmesi ve öğretilmesi gerekecektir. Şekli görünen bu konuların öğretilmesi öğrencinin derslerinde mümkün olamayacağından önseminerlerde yeterli alışkanlıkların kazandırılmasına önem verilmelidir.

Önseminer çalışmalarında genel esaslar aynen kavratılırken, her dersin özel hallerine de gerektiği

biçimde yer ayrılması, dersin icabettirdiği bilgilerin anlatılması yerinde olacaktır.

II — SEMİNER ÇALIŞMALARI :

Önseminer çalışmalarında yukarıda kısaca değinildiği esaslar çerçevesinde öğrenci seminer çalışması yapmaya hazırlanmıştır. Bu bilgilerin tatbiki olan seminerlere geçilebilir. Öğrencilerin tamamı ikinci sınıfta önseminere katılacaklarından üçüncü ve dördüncü sınıflarda önseminer çalışmasına gerek yoktur. Ancak bu sınıflarda Proseminer yapılmayıp, ders değişeceği dikkate alınarak yukarıda değinildiği biçimde, dersin felsefesini ve metodolojini belirtmek yeterli olacaktır.

Seminer konularının seçimi işi önseminer esnasında yapılabilir. Konular bu surenin bitiminden sonra da dağıtılsa çalışmalara bilimsel izahlarla tamamlandıktan sonra başlanmalıdır. Konuların tesbiti işi de maharet isteyen bir konudur. Tesbit edilen konuların iddialı olmamalarına, basit ve kısa terkiplere elverişli bulunmalarına, kaynakların çevreden temin edilme imkânına sahip bulunmasına dikkat edilmelidir. Eğer bu tip konular seçilmezse öğrenciye bilimsel incelemenin metodunu öğretme imkânından mahrum olunabilir. Ayrıca, ilk sınıfta grup çalışmaları yerine ferdi çalışma konularının dağıtılması öğrendiklerini tatbik etme bakımından daha yerinde olacaktır. İlerki sınıflarda grup çalışmaları alışkanlığı kazandırılabilir.

Üzerinde önemle durulması gereken hususlardan birisi de seminer yöneticisi öğretmenin durumudur. Öğretmen öğrenciye hazır bilgiler, hazır kaynaklar vermek işinden devamlı sakıncalı, tam anlamıyla bir rehberlik etmelidir. Eğer Kaynaklar önceden saptanır ve verilirse öğrencinin araştırma yeteneğinin gelişmesine yardım edilmemiş olur.

Bir önemli nokta da seminer saatlerinin değerlendirilmesi işidir. Öğretmenin verdiği genel bilgilerin ışığı altında öğrenci seminer saatleri dışında çalışmasını sürdürmeli ve bunun bir esas olarak yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Öğrencinin karşılaştığı özel güçlükler eğer seminer sınıfının tamamını ilgilendirmiyorsa seminer saatinde ele alınmamalı, özel görüşme saatlerinde rehberlik edilmelidir. Eğer bu problemlerde seminer grubunun yararlanacağı bir husus varsa o zaman ders saatinin tahsisi yerinde olacaktır. Öğrenciler özel konularının çalışmalarını sürdürürken seminer saatlerinde öğretmen örnek ibr konu alıp incelemelidir. Özellikle kaynak tetkiki çalışmalarının yapılması yerinde olacaktır. Bu örnek çalışma grubun tamamı tarafından özel düzenlenmiş olan seminer dershanesinde incelenirken nazari bilgilerin tatbikati de sağlanmış, eksik kalan nazari hususlar varsa belirilmiş olacaktır. Böylece seminer grubu inceleme esnasında eksik kalan taraflarını tamamlamış olacaklardır.

Öğrencilerin yaptıkları çalışmalar, zamanında planlandığından bazıları seminer grubunun huzurunda işlenmelidir. Şüphesiz hepsinin işlenmesine

zaman elverişli olmayacaktır. Ancak örnek çalışmalar ele alınabilecektir. Bu araştırmalar işlenirken öğrenciler arasında soru sorma ve eleştirme yeteneklerinin geliştirilmesine özel önem verilmiştir. Seminer yöneticisi öğretmen konunun eleştirilmesini en son ele almalı, çıkan sonuçları gruba mal etmeye özen göstermeli. Eğer çalışmayı yeterli bulmazsa grubun huzurunda değil, ayrı olarak belirtmeli ve gerekli uzatmayı yapmalıdır.

Öğrencilere konular dağıtıldıktan, çalışma planları yapıldıktan sonra öğretmen sık sık öğrencilerin çalışmalarının ne safhada olduğunu kontrol ederek bazı öğrencilerin angaraya savmak kabiliyetinden çalışmalarına fırsat vermemelidir. Eğer ön kontroller yapılmazsa süre dolduktan sonra değerlendirme safhasında beklediğinden az bir randımanla karşılaşabilir. Değerlendirme ölçülerinin öğrenci tarafından daha çalışmaların bilinmesi, onların daha sistemli çalışmalarını sağlayacağından öğretmen, bu konuda sistemli ölçüler koymalıdır.

III — SEMİNER YAPILACAK YERLER :

Bugüne kadar Yüksek İslam Enstitülerinde seminer çalışmaları olmadığından seminer çalışmalarına uygun yer ve materyal düzenlemeleri de yapılmamıştır. Tabii ki birçok eksiklikler olmasına rağmen bu çalışmaların sürdürülmesi zorunluluğu vardır. Eksikliklerin tamamlanması işi yılları alabilecektir. Ancak asgari şartların temin edilmesi lüzumludur. Odaların tanzim şekli, bazı temel müraaat kitaplarının seminer odalarında bulundurulması şarttır. Seminer sınıfına konulacak sıralar, grup çalışmasına, topluca bir eserin bakılmasına elverişli olacak biçimde, birkaç kitabın aynı anda kitaplıklarında, ya da öğretmende bulunan müraaat kitapları, ansiklopedi ve ilgili sözlükler bulundurulmalıdır. Bir yandan da her seminer dersi için gerekli olan materyal temin edilmelidir. Maddi imkâna dayanan bu işlerin ilerki yıllarda nasıl te-

min edileceği, ne gibi ihtiyaçların doğabileceği planlanmalıdır.

Okul idarelerinin yetkilerini dikkatlice kullanıp, seminer gruplarının 15-20 kişiden fazla olmasına fırsat vermemeleri gerekir. Aksi takdirde beklenen faydanın sağlanması işi imkânsızlaşır.

IV — SONUÇ :

Enstitüler için yeni olan bir konu hakkında baştan bazı hatalara düşülmemesi amacıyla ele alınan bu yazının kapsamı geniş tutulmamıştır. İlerideki tatbikatlardan çıkacak durum Enstitüler arasında değerlendirildikten sonra daha iyi çalışmaların yapılması mümkün olacaktır. Ashnda beklendiğimiz de budur. Yukarıdan beriye kısaca değindiğimiz hususlardan bir kaç sonuç çıkarabiliriz:

- 1 — Seminerler; ders tekrarı, ya da derslerin takviyesi biçiminde anlaşılmamalıdır.
- 2 — Seminer dersleri seçilirken öğrencinin bilimsel araştırma metodu kazanacağı ve mesleği için gerekli olanlar seçilmelidir.
- 3 — İkinci sınıflarda seminer çalışmalarına başlarken proseminer çalışmalarının yapılması zorunludur.
- 4 — Seminer konularının seçimine dikkat edilmesi, basit terkibe elverişli orijinal konular olmalıdır.
- 5 — Seminer derslerinin genel olarak grubun topyekün kullanması sağlanmalı, özel problemler öğretmenin ders dışı rehberliğiyle halledilmelidir.
- 6 — Muhakkak zaman ve konu planlanması yapılmalı, Enstitü idareleri bu planların uygulanmasında dikkat etmelidirler.
- 7 — Seminerlerin başarıyla yürütülmesi için sık sık seminer yöneticileri toplanmalı ve neticeleri eleştirmelidirler.

